

TURISTIČKI PROMET KAO NEZAIBILAZNA KOMPONENTA RAZVOJA TURIZMA TUZLE

Jusuf Omerović¹

Primljeno: 18.06.2014. | Prihvaćeno: 22.10.2014.

REZIME: *Turistički promet kao nezaobilazna komponenta razvoja turizma daje nam podatke o kretanjima turista na nekom području. Tuzla ima svoj viševjekovni kontinuitet postojanja i predstavlja područje, koje je na osnovu turističko-geografskog položaja i društvenog statusa, oduvijek privlačilo turiste. Kroz faze razvoja turizma Tuzle prikazno je investiranje i broj dolazaka turista, u periodu od Drugog svjetskog rata do devedesetih godina prošlog vijeka i kroz period kraja prošlog i početka ovog vijeka. Investicije na području općine Tuzla su nedovoljne ukoliko se posmatra investiranje na većim nivoima u Bosni i Hercegovini. Broj dolazaka i noćenja turista prikazani su na osnovu posljednje decenije, te su izvršene određene komparacije kvantitativnih pokazatelja na području Tuzlanskog kantona i Bosne i Hercegovine. Dužina boravka turista (1,8 dana) i stepen iskorištenosti kapaciteta (oko 23 %) u Tuzli su nedovoljni i govore o nepostojanju saradnje svih subjekata, koji se bave turizmom na razmatranom području. Predmet istraživanja je kretanje turista na ovom području prikazan u određenom vremenskom periodu. Cilj i zadaci su realizirani pomoću prezentacije turističkog prometa u općini Tuzla. U radu su korištene metode: analize, sinteze, komparacije, terenskog istraživanja i statistički metod.*

Ključne riječi: *turistički promet, dolasci i noćenja turista, iskorištenost kapaciteta, Tuzla, Bosna i Hercegovina.*

UVOD

Turistički promet kao nezaobilazna komponenta razvoja turizma, predstavlja pokazatelj kojim se utvrđuje koliki je ukupan broj turista i broj njihovih noćenja ostvaren u nekom području, odnosno predstavlja sintetički, tj. zbirni pokazatelj, obima, dinamike i strukture turističkog kretanja. Da bi se dobila cjelovitija slika turističkog prometa na razmatranom području posmatrali smo turistički promet putem razvoja turizma, kretanja i zadržavanja turista i pomoću iskorištenosti postojećih turističko-ugostiteljskih kapaciteta.

¹ Univerzitet u Tuzli, Prirodno-matematički fakultet, Odsjek za geografiju, Univerzitetska 4, 75000 Tuzla, Bosna i Hercegovina, kontakt: jusuf.o@hotmail.com

Turistički promet kao dinamička komponenta utiče na niz pojava i procesa u nekom području. Samo statičko ili dinamičko prisustvo turista u nekom području, odnosno receptivnoj regiji, predstavlja privremenu transformaciju. Međutim, dinamičko prisustvo podrazumijeva uključ enje turista u brojne sportsko-rekreativne, kulturno-zabavne i druge aktivnosti, što se direktno odražava i na fizionomiju nekog područja (Čomić, 1997). Turistička kretanja mogu na pozitivan ili negativan način izazvati promjene u receptivnom ili tranzitnom području. Efekti koje turizam ostavlja na neko područje predstavljaju suštinski odnos turiste i prostora uopšteno.

Na transformaciju prostora utiču mnogobrojni agensi, od kojih su najznačajniji kretanje, smještaj i aktivnosti turista. Masovna kretanja turista zahtijevaju obnovu i rekonstrukciju saobraćajnica i izgradnju pratećih objekata uz iste, i to između emitivnih i receptivnih regija, ali i unutar samih receptivnih područja. Najznačajniji i najspecifičniji elementi, koji utiču na oblikovanje turističke fizionomije prostora, jesu smještajni objekti. Turisti prilikom boravka u određenoj destinaciji brojnim sportsko-rekreativnim i kulturno-zabavnim aktivnostima direktno ili indirektno utiču na transformaciju prostora (Jović, 2007).

Turizam, kojeg mnogi smatraju globalnim socio-ekonomskim fenomenom savremenog doba, predstavlja jedan od faktora koji značajno utiče na geografski prostor. Uticaj na prostor, iako može biti i negativan, uglavnom je pozitivan i ogleda se u prilagođavanju i opremanju prirodnih vrijednosti posjetiocu-turisti, s jedne strane, i uređenju i remodeliranju antropogenih vrijednosti kako bi postale atraktivne za turiste, sa druge strane.

Prostor, koji danas pripada Tuzli, predstavlja jedno od najstarijih naselja u kojima su ljudi živjeli u kontinuitetu, od prahistorije do današnjih dana. Prvo spominjanje Tuzle nalazimo u pisanim izvorima iz 950. godine u djelu Konstantina Porfirogenita. U cijelom razdoblju svog postojanja i razvoja, ovaj prostor je vezan za so. Salenes, Salines, Jalos, Šok i Tuz su riječi kojima se Tuzla nazivala u različitim vremenskim periodima (Panjević, 1983). Dakle, kompletan razvoj ovog grada je vezan za bogatstvo soli, ali i drugih ruda i minerala. Razvoj Tuzle od prahistorije do danas obilježen je nizom značajnih događaja, koji su ostavili veliko kulturno-historijsko naslijeđe, koje je značajno za razvoj turizma.

Tuzla je najveći grad u sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine i zauzima značajan geografski prostor prema kome gravitiraju svi gradovi i naselja iz okruženja. U administrativno-teritorijalnom smislu Tuzla je sjedište Tuzlanskog kantona i predstavlja područje na kojem su smještene sve značajne institucije ovog dijela Bosne i Hercegovine, što povećava kretanje stanovništva ka razmatranom području.

Nezaobilazn pokazatelj razvoja turizma na nekom području je turistički promet, koji u radu posmatramo putem faza razvoja turizma, broj turista, broj noćenja, dužinu boravka i iskorištenosti kapaciteta.

PREDMET, CILJ, ZADACI I METODE ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja predstavlja utvrđivanje kretanja turista na definisanom području, a na osnovu postojećih komplementarnih, samostalnih i kompleksnih turističkih vrijednosti. Rad je usmjeren na identifikovanje turističkih kretanja kroz određeni vremenski period. Komparativnim pristupom u radu prikazan je stepen dosadašnjih kretanja, što je osnov za dalju analizu i ukazivanje na prioritete u budućem razvoju turizma Tuzle.

Cilj rada predstavlja prezentaciju, identifikovanje i evidentiranje turističkog prometa, kako bi se stvorila pretpostavka za kvalitetnu turističku valorizaciju na području općine Tuzla. Konkretizacija postavljenog cilja vršena je slijedećim zadacima: isticanje geografskog prostora Tuzle u prostorno-funkcionalnoj organizaciji Tuzlanskog kantona i Bosne i Hercegovine; ukazivanje na razvoj turizma ovog područja u višedecenijskom periodu; prezentacija dolazaka i noćenja turista na istraženom području; stepen iskorištenosti kapaciteta i dr.

U radu su korištene uobičajene metode, koje se i inače koriste za turističko-geografska istraživanja. Metodod analize posmatrali smo nekoliko komponenti, kako bismo napravili cjelovit prikaz kretanja turista na ovom području. Metodod sinteze smo došli do turista, domaćih i stranih, noćenja i iskorištenost kapaciteta, prezentirali u periodima kako bismo imali zbirni prikaz kretanja turista. Metodod komparacije su neke od komponenti kretanja turista, poređene na nivou Tuzlanskog kantona i Bosne i Hercegovine. Metodod terenskog istraživanja, su prikupljeni podaci te su sagledane realne mogućnosti masovnijeg kretanja turista. Statistički metod korišten je prilikom obrade numeričkih podataka u cilju ostvarenja precizne analize.

FAZE U RAZVOJU TURIZMA

Razvoj turizma na području Tuzle u smislu turističkog prometa može se posmatrati u dvije faze i to:

- razvoj turizma od Drugog svjetskog rata do devedesetih godina XX vijeka;
- razvoj turizma vezan za kraj prošlog i početak XXI vijeka.

RAZVOJ TURIZMA OD DRUGOG SVJETSKOG RATA DO DEVEDESETIH GODINA XX VIJEKA

Turizam nakon Drugog svjetskog rata se zanemarivao i malo razvijao na području Tuzle. Tuzla je, kao i većina gradova šireg područja, bila porušena i opustošena nakon Drugog svjetskog rata, pa je teško govoriti o nekom značajnijem turističkom razvoju. U odnosu na ostale gradove, razvijala se i širila zahvaljujući svom rudnom bogatstvu, uglavnom soli i uglju, na osnovu kojih je razvijena i značajna industrijska proizvodnja. Nastanak i razvoj smještajno-ugostiteljskih objekata prije svega je vezan za razvoj rudarstva i industrije, ali i za potrebe smještaja posjetilaca, koji dolaze iz drugih gradova ili iz inostranstva, kao što su stručnjaci iz oblasti industrije, ljekari, ali i drugi posjetioци.

Na području Tuzle mnogi objekti, a među njima i Hotel „Grand“ porušeni su zbog poznatog tuzlanskog fenomena slijeganja tla. Hotel „Grand“ je izgrađen krajem XIX vijeka i bio je jedan od najljepših hotela u to vrijeme. Hotel je bio na dva sprata sa uređenim sobama za spavanje, salom za ručavanje i velikom salom u kojoj su priređivane različite kulturno-zabavne priredbe, pozorišne predstave i razne skupštine i sastanci mnogobrojnih društava. Hotel je nekoliko puta rekonstruisan i opstao je sve do šezdesetih godina prošlog vijeka kada je porušen. Danas se na mjestu gdje je nekada bio ovaj hotel nalazi slabo uređena parkovska površina.

Najveći i najluksuzniji tuzlanski Hotel „Bristol“, koji je sagrađen početkom XX vijeka, nalazio se također u zoni intenzivnog slijeganja tla. Ovaj hotel je izgrađen na tri sprata sa kvalitetno uređenim sobama, salom za ručavanje, kafe salom sa muzikom i tenis igralištem. Bio je mjesto boravka mnogobrojnih putnika, koji su poslovno bili vezani za Tuzlu i okolna mjesta. Hotel „Bristol“ je srušen u isto vrijeme i iz istog razloga kao i Hotel „Grand“.

Značajan objekat za razvoj turizma u ovom periodu je i lječilište Slana banja, koje je postojalo do osamdesetih godina prošlog vijeka, a porušeno je 1992. godine zbog intenzivnog slijeganja tla.

Fenomen slijeganja tla, koji je karakterističan za Tuzlu, rijetko je gdje zabilježen, a uzrokovao je uništenje na desetine objekata značajnih za razvoj grada. U periodu između 1945. i 1985. godine sa ugrožene gradske zone preseljeno je oko 15.000 stanovnika u novoizgrađene bezbjednije dijelove grada (Buljugić, 2010). U ovom periodu su porušeni i mnogobrojni smještajno-ugostiteljski objekti po kojima je Tuzla bila prepoznatljiva. Od osamdesetih godina prošlog vijeka počela je sanacija i revitalizacija nekadašnjeg starog gradskog jezgra. Do danas su mnogi objekti uređeni i zaštićeni, a mnogi smještajno-ugostiteljski objekti su premješteni i izgrađeni na drugim lokacijama.

Razvoj turizma u prvoj fazi, odnosno od Drugog svetskog rata do devedesetih godina prošlog vijeka, može se samo djelimično analizirati zbog nedostataka preciznih podataka. Međutim, na osnovu raspoloživih podataka, konstatovali smo postepeni razvoj u smislu investicija u turističko-ugostiteljsku djelatnost i u smislu frekvencije turista na ovom području.

Ulaganja u turističko-ugostiteljsku djelatnost za period od 1976. do 1989. godine u Tuzlu su iznosila 66.493 KM što je značajan procenat (72 %) ulaganja u Tuzlu u odnosu na ostalih dvanaest gradova Tuzlanskog kantona (Statistički bilten, 1990). U to vrijeme se mnogo sredstava uložilo u Tuzlu koja je tada važila za prepoznatljivi rudarsko-industrijski grad. Objekti, koji su građeni za smještaj i ugostiteljstvo, uglavnom su bili namijenjeni posjetiocima, koji su dolazili na ovaj prostor radi stručnog angažovanja u privredi, zdravstva, obrazovanja ili nekih drugih potreba. Mali broj posjetilaca je dolazio zbog turističkih atrakcija.

U tabeli 1 vidimo da su investicije u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti na prostoru, koji danas pripada Tuzli i Tuzlanskom kantonu, simbolične i nedovoljne ako se posmatra ulaganje na nivou Bosne i Hercegovine.

Tabela 1. Investicije u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti na području Tuzle, Tuzlanskog kantona, sjeveroistočne Bosne i BiH od 1976. do 1989. godine, u hilj. KM

Godine	Tuzla	Tuzlanski kanton	Bosna i Hercegovina	Udio TK u BiH
1979	429	6136	94555	6,5
1980	375	5362	86671	6,2
1981	766	10949	126514	8,6
1982	910	13008	124419	10,4
1983	839	11991	167969	7,1
1984	657	9379	89620	10,4
1985	10833	15476	57250	27,0
1986	566	794	69818	1,1
1987	1388	1929	64691	3,0
1988	556	771	15302	5,0
1989	145	202	24679	0,8
Ukupno	66340	92138	1 117313	8,2

Izvor: Statistički bilten *Investicije br.150/86 do 216/91*, Statistički bilten razna godišta, RSZ, Sarajevo, Almazaga, Č. (2005), *Turističko-ugostiteljska djelatnost, faktor privrednog razvoja TK, Tuzla*

Tabela 2. Broj turista na području Tuzle za period 1955–1990. godina

Opština	Turisti	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Tuzla	Domaći	18115	36849	30878	27604	30873	30249	60501	47894
	Strani	285	778	1587	2 957	1952	1836	3130	2638
	Ukupno	18400	37627	32465	30561	32789	32085	63631	50532

Izvor: Statistički godišnjak FNRJ, (1955, 1960, 1965), Beograd, Savezni zavod za statistiku FNR Jugoslavije; Almazaga, Č. (2005), *Turističko-ugostiteljska djelatnost, faktor privrednog razvoja Tuzlanskog kantona, Tuzla*

Broj turista na području Tuzle u periodu od 1955. do 1990. godine postepeno se povećavao do osamdesetih godina kada dostiže maksimum dolazaka (63.631). U tom periodu, u administrativno-teritorijalnom smislu Tuzla je bila sjedište sreza, oblasti i okruga. Također, Tuzla je bila i neformalno sjedište geografske regije Sjeveroistočna Bosna i predstavljala je jedan od makroregionalnih centara u Bosni i Hercegovini.

Broj ležaja u Tuzli je 1955. godine bio zanemarljiv – oko 190 ležaja. Međutim, u kasnijem periodu se povećao i 1960. godine Tuzla ima 1.629 ležaja. U narednom periodu sve do 1990. godine, broj ležaja se zanemarljivo povećavao (Statistički godišnjak, 1960). Također, u to vrijeme postojali su uređeni društveni odnosi, koji su povoljno uticali na kretanje turista.

RAZVOJ TURIZMA VEZAN ZA KRAJ PROŠLOG I POČETAK XXI VIJEKA

Faza razvoja turizma za period kraja XX i početka XXI vijeka, u smislu turističkog prometa, veoma je oscilirajuća. U periodu nakon 1995. godine dolazi do obnavljanja smještajno-ugostiteljskih objekata, koji su izgrađeni u prethodno razmatranoj fazi. Početak XXI vijeka je obilježio brži razvoj turizma na ovom području, značajno povećanje smještajno-ugostiteljskih objekata, te ulaganja u turizam, koji počinje predstavljati značajnu privrednu granu.

Za Tuzlu je karakteristično da veliki broj turista dolazi u periodu sezone kupanja zbog atraktivnosti Panonskih jezera i ti turisti nalaze smještaj po individualnim objektima, koji nisu zvanično registrovani kao smještajno-ugostiteljski objekti. Zbog toga dolazimo do podataka o kretanju turista na ovom području koji su relativni, odnosno dolazak turista u Tuzlu je znatno veći od podataka koji se mogu dobiti u zvaničnim institucijama, odnosno u registrovanim smještajno-ugostiteljskim objektima.

Danas u Tuzli postoje smještajno-ugostiteljski objekti koji se mogu porediti, u kvalitativnom smislu, sa mnogim objektima iste vrste u Evropi (Hotel „Tuzla“ sa 5 zvjezdica). U ovom periodu obnovljeni su mnogi turističko-ugostiteljski objekti, a izgrađeni su i novi, koji nude raznovrsne sadržaje privlačne za turiste. S obzirom na to da je Tuzla najatraktivnija u vrijeme ljetne sezone, zbog Panonskih jezera, postoje mnogi privatni nekategorisani objekti, koji služe za smještaj turista u tom periodu.

Ostvareni promet u Tuzlanskom kantonu u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti je oko 6,2 miliona KM za 2005. godinu. Nakon ovoga perioda povećava se promet u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti, tako da za 2008. godinu iznosi oko 20 miliona KM, a 2012. godine oko 24 miliona KM (Federalni zavod za statistiku). U Federaciji Bosne i Hercegovine ostvareni promet u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti iznosio je 66 miliona KM za 2005. godinu, a za 2008. godinu promet je iznosio 83 miliona KM (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2006; Federalni zavod za statistiku).

Kretanje turista u periodu od 1997. do 2012. godine je stabilno i kreće se u rasponu od 15.000 do 20.000 posetilaca, što nije ni približno optimalan broj s obzirom na turističke vrijednosti koje Tuzla ima (Ministarstvo trgovine, 2013). U periodu od 2009. do 2012. godine došlo je do smanjenja broja turista, što je posljedica globalnih društvenih odnosa i svjetske ekonomske krize, koji su se odrazili i na ove prostore. U navedenim podacima nisu uračunati izletnici i turisti, koji stanuju u privatnom smještaju, tako da su navedene brojke relativne.

Posmatrajući obje faze razvoja možemo reći da se turističke vrijednosti u Tuzli postepeno mijenjaju i prilagođavaju zahtjevima turista. U prvoj fazi turizam se u Tuzli razvijao indirektno u skladu sa općim privrednim razvojem Tuzle. U drugoj fazi dolazi do društvenih turbulencija, koje će omesti kontinuitet razvoja. Međutim, u zadnjoj deceniji turizam se stihijski izdvaja kao samostalna privredna djelatnost u koju se ulaže više sredstava, te dolazi do postepenog strateškog planiranja u turizmu.

BROJ DOLAZAKA I NOĆENJA TURISTA

Broj dolazaka i noćenja turista na području Tuzle smo statistički djelimično iskazali u prethodnoj analizi. Međutim, da bismo u potpunosti shvatili razvoj turizma na ovim prostorima, izvršit ćemo komparaciju statističkih podataka na području Tuzle sa drugim administrativno-teritorijalnim jedinicama u Bosni i Hercegovini. Za područje Tuzle je karakteristična približno konstantna posjeta turista u posljednjem desetogodišnjem periodu (tabela 4), iako to nije optimalan broj s obzirom na razvojne potencijale Tuzle. Također, treba naglasiti da je broj posjeta turista mnogo veći od strane domaćih nego stranih turista, što govori o nedovoljnoj široj promociji turističkih vrijednosti ovog područja.

Ukupan broj registrovanih objekata turističko-ugostiteljske djelatnosti na području općine Tuzla se zadnjih godina povećao. Tokom 2009. godine bilo je registrovano 590 objekata, što iznosi 30 % ukupnih objekata Tuzlanskog kantona. Također, najveći broj registrovanih objekata se i tokom 2012. godine nalazi na području Tuzle, ukupno 657 objekata, što je 32 % ukupnih objekata Tuzlanskog kantona (Ministarstvo trgovine, turizma, 2013). U pogledu smještaja po vrsti objekta najveći broj turista na ovom području odsjeda u hotelima i motelima, koji i imaju najveće kapacitete, a znatno manji broj u pansionima i sobama za iznajmljivanje. Također, treba naglasiti da postoji i veliki broj objekata, koji pružaju usluge smještaja, a nisu registrovani za tu djelatnost.

Tabela 3. Broj dolazaka i noćenja turista na području Tuzle za karakteristične godine od 2001. do 2011. godine

Godine	Turisti			Noćenja		
	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani
2001	22453	11442	11011	42758	19680	23078
2003	21892	13685	8207	35888	19033	16855
2005	22045	13982	8063	39003	15065	23938
2007	21862	14623	7239	39996	18400	21596
2009	19406	12045	7631	41070	18625	22445
2011	11052	6999	4058	19892	9556	10335

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, 2009, 2013; Ministarstvo trgovine, Turizma TK.

Broj dolazaka i noćenja turista na području Tuzle za navedene godine govori nam da Tuzla i Tuzlanski kanton imaju kontinuirani pad u broju dolazaka i noćenja i pored toga što se povećava broj objekata i turističkih vrijednosti. Međutim, i pored toga najveći broj noćenja stranih turista je ostvaren u Tuzli, najvjerojatnije zbog uslova koje strani turisti traže i zbog toga što je Tuzla sjedište i drugih institucija Tuzlanskog kantona.

Broj dolazaka i noćenja turista na prostoru Tuzlanskog kantona je značajan za nivo Bosne i Hercegovine. Analizom stanja od 2001. do 2011. godine u Tuzlanskom kantonu (tabela 4) može se vidjeti da se broj dolazaka turista kreće između 23 i 36 hiljada, a broj noćenja je između 40 i 70 hiljada. Analizom stanja, a na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, možemo konstatovati da je Tuzlanski kanton na trećem mjestu po broju dolazaka i noćenja turista u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ispred Tuzlanskog kantona

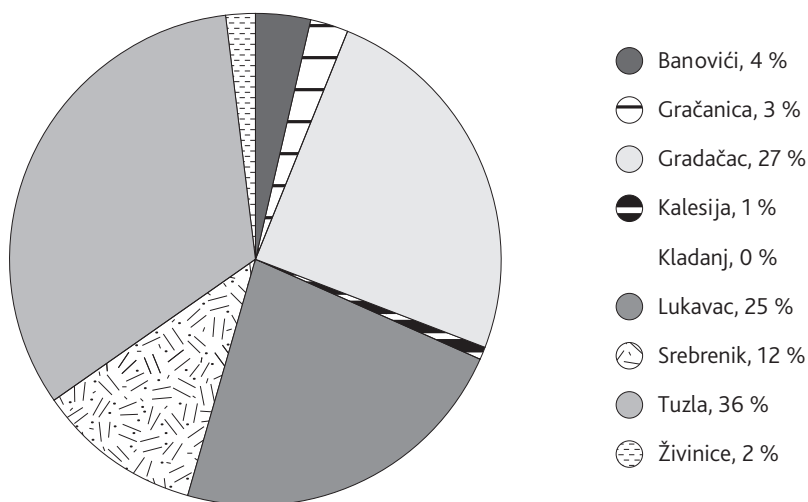
je na prvom mjestu Sarajevski, a na drugom mjestu Hercegovačko-Neretvanski kanton. Nažalost, Tuzlanski kanton je po ulaganju po stanovniku u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti na petom mjestu.

Tabela 4. Broj dolazaka i noćenja turista na području Tuzlanskog kantona za period od 2001. do 2011. godine

Godine	Turisti			Noćenja		
	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani
2001	32874	22345	10529	67125	42878	24247
2003	35874	24701	11173	81491	61503	19988
2005	34889	18217	16672	59085	33062	26023
2007	33554	21096	12458	69715	40611	29104
2009	30259	16432	13827	55238	25972	29266
2011	23518	12752	10766	42535	20333	22202

Izvor: Federalni zavod za statistiku, *Tuzlanski kanton u brojkama, 2009, 2013*; *Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, 2012.*

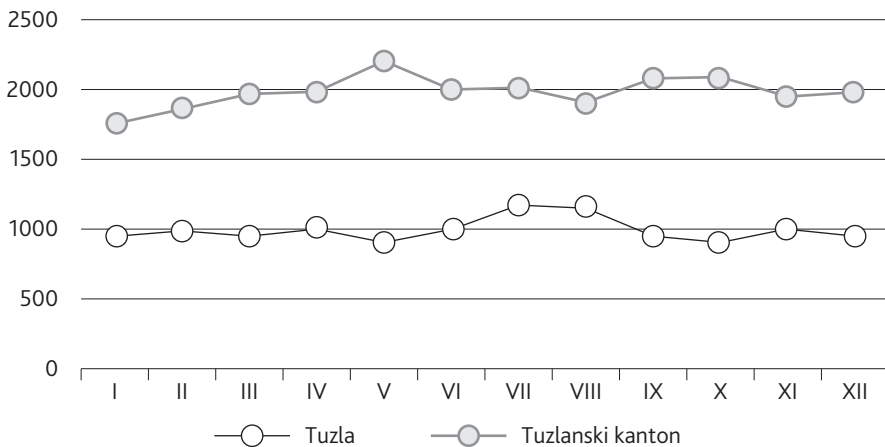
Tuzlanski kanton je tokom 2012. godine posjetilo 24.117 turista i to 13.249 domaćih i 10.868 stranih, što je neznatno povećanje broja turista u odnosu na prethodne godine. U tom periodu i na prostoru općine Tuzla dolazi do određenog smanjenja turista (tabela 3). Od ukupnog broja registrovanih turista, koji su posjetili Tuzlanski kanton, ostvareno je ukupno 40.997 noćenja. Od tog broja, 20.451 noćenje su ostvarili domaći, a 20.451 noćenje strani turisti (Federalni zavod, 2013). Na području općine Tuzla u 2012. godine ostvareno je ukupno 14.758 noćenja, što je značajno smanjenje u odnosu na prethodni period.

Grafikon 1. Udio opština u broju turista

Izvor: *Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Informacija, 2013. godina*

Grafikon 2. Turističko kretanje po mjesecima na području TK za 2012. godinu na području Tuzle i TK za 2012. godinu

Izvor: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Informacija, 2013. godina

Na području Tuzlanskog kantona broj dolazaka i noćenja turista nije ravnomjerno raspoređen. Na području Tuzle u 2012. godini najveći je udio u broju turista i iznosi 36 % (grafikon 1). Najveći broj noćenja stranih turista na području Tuzlanskog kantona u istraženom periodu zabilježen je u Tuzli. Najviše stranih turista dolazi na ove prostore iz zemalja regiona Hrvatske, Srbije i Slovenije, ali je značajan i broj turista iz Austrije, Njemačke i Turske. Turistička kretanja na području Tuzle i Tuzlanskog kantona po mjesecima (grafikon 2) nemaju velika ostupanja tokom godine. Za područje Tuzle najveća kretanja turista zabilježena su u ljetnom periodu, a što je vezano za atraktivnosti Panonskih jezera.

STEPEN ISKORIŠTENOSTI KAPACITETA

Na području Tuzle, kao i na širem prostoru Bosne i Hercegovine, dolazi do kontinuiranog povećanja smještajnih kapaciteta u turističko-ugostiteljskim objektima. Problem u Tuzli predstavlja neravnomjeran raspored smještajnih kapaciteta sa rasporedom turističkih atrakcija.

Stepen iskorištenosti kapaciteta u Tuzli za period od 2001. do 2011. godine se kreće u rasponu od 16 do 24 %, što predstavlja relativno nisku iskorištenost. Na nivou Tuzlanskog kantona najveći stepen iskorištenosti je u Gradačcu i iznosi oko 48 %, gdje je razvijen zdravstveni turizam. Najmanji stepen iskorištenosti kapaciteta imaju Kalesija i Živinice. Najduži prosječan boravak turista u Tuzlanskom kantonu je također u općini Gradačac i iznosi 9,2 dana, a najmanji je u Banovićima i Srebreniku (Ministarstvo trgovine, turizma, 2013).

Prosječna dužina boravka turista na prostoru Tuzle za navedeni period iznosi između 1,4 do 1,8 dana, što je ispod prosjeka Tuzlanskog kantona, gdje iznosi oko 2,92 dana. Najveća prosječna dužina boravka u Tuzli ostvaruje se u Hotelu “Tuzla” i iznosi oko 15 dana, a također najveći stepen iskorištenosti ima Hotel “Tuzla” sa oko 40 % iskorištenosti (Ministarstvo trgovine, turizma, 2013).

Tabela 5. Pokazatelji turističkih kretanja u Tuzli za period 2001–2011. godina

Pokazatelji	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Prosječna isk. kapaciteta (%)	16,23	19,56	23,73	17,49	18,68	24,12
Prosječna duž. boravka (dana)	1,42	1,37	1,74	1,56	1,87	1,80
Broj soba	284	296	303	309	327	357
Broj ležaja	440	445	469	523	560	603

Izvor: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Informacija, 2013. god.

U periodu od 2001. do 2011. godine broj soba i ležaja u Tuzli se u kontinuitetu povećava. Također i tokom 2012. godine u Tuzli je bilo na raspolaganju 605 ležaja u 344 sobe, što je oko 43 % od ukupnog kapaciteta Tuzlanskog kantona.

Navedeni podaci nam ukazuju na to da su turistički resursi na području Tuzle nedovoljno iskorišteni. Nedovoljan stepen iskorištenosti kapaciteta govori o nedovoljnoj saradnji subjekata koji se bave turističkom djelatnošću, kao što su: turističke agencije, resorno ministarstvo u Vladi Tuzlanskog kantona, Turistička zajednica, nadležne općinske službe i vlasnici smještajnih kapaciteta.

ZAKLJUČAK

Tuzla ima značajne turističke vrijednosti, ali je razvoj turističke djelatnosti u početnoj (uzlaznoj) fazi. Turistički promet je postojao vijekovima na ovom području, ali se nikad nije posvećivala posebna pažnja turističkom razvoju, nego se turistička djelatnost razvijala stihijski. Značajniji razvoj turističke djelatnosti dešava se u posljednjoj deceniji, ali nedovoljno da bi se zadovoljile potrebe turista. Na području općine Tuzla, u odnosu na okruženje, najveća su ulaganja u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti, ali su ulaganja po stanovniku u Tuzli i Tuzlanskom kantonu manja nego u ostalim kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Bez obzira na to što se posljednjih godina smanjuje dolazak i noćenja turista, na istraženom području dolazi do postepenog razvoja turizma, što se iskazuje povećanjem turističko-ugostiteljskih objekata i povećanjem udjela stranih turista.

Stepen iskorištenosti kapaciteta i dužina boravka turista u Tuzli relativno su niski što govori o nedovoljnoj saradnji svih subjekata, koji se bave turističkim prometom, s jedne strane, i izgradnjom smještajno-ugostiteljskih objekata izvan zone atraktivnosti, s druge strane.

LITERATURA

- Čomić, Đ., Jović, G. i Popović, I. (2008). *Osnove turizma*. Pale: Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet
- Čomić, Đ., Pjevač, N. (1997). *Turistička geografija*. Beograd: Savezni centar za unapređenje hotelijerstva-ugostiteljstva,
- Čatić, A. (2005). *Turističko-ugostiteljska djelatnost, faktor privrednog razvoja Tuzlanskog kantona. Tuzla, BOSNIA ARS*
- Tuzlanski kanton u brojkama* (godišta 1999-2012). Sarajevo: Federalni zavod za statistiku
- Federalni zavod za statistiku, razna godišta, *Federacija u brojkama*. (2013), *Kantoni u brojkama* (2013), Sarajevo: Federacija Bosne i Hercegovine
- Jović, S. G., Popović, B.I. (2007). *Turizam i prostor, geografski aspekt*. Beograd: Filozofski fakultet, I. Sarajevo, Geografski institut „Jovan Cvijić“, SANU
- Informacija o stanju u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti na području Tuzlanskog kantona u 2012. godini*, (2013). Tuzla: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona
- Informacija o stanju u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti na području Tuzlanskog kantona u 2009. godini* (2010). Tuzla: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona.
- Omerović, J. (2011). *Turističko-geografska analiza Tuzle*. Magistarski rad, Tuzla: Filozofski fakultet univerziteta u Istočnom Sarajevu
- Panjević, N. (1983). *Fotomonografija Tuzle*. Tuzla, IGTRU “Univerzal“
- Statistički godišnjak FNRJ*, (1955, 1960, 1965). Beograd: Savezni zavod za statistiku FNR Jugoslavije
- Statistički bilten* (2013). *Investicije*, br. 150/86 do 216/91, Sarajevo: Statistički bilten, razna godišta, RSZ